

ВЪЗМОЖНИ ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19 ВЪРХУ ВЪЗПРОИЗВОДСТВОТО НА РАБОТНАТА СИЛА В БЪЛГАРИЯ

Кремена БОРИСОВА-МАРИНОВА

*Институт за изследване на населението и човека
Департамент „Демография“
Българска академия на науките*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

kbmar@abv.bg

Резюме: Настоящото изследване представлява опит да се идентифицират основни ефекти на пандемията от КОВИД-19 върху сложилите се дългосрочни тенденции във възпроизводството на работната сила в България. Избраният период на изследването (2006-2021 г.) започва с годината преди влизането на страната в ЕС. За получаване на по-обективна оценка на изследваните промени е направено международно сравнение на тенденциите с четири европейски страни – Гърция, Унгария, Чехия и Швеция. В изследването е използвана статистическа информация от НСИ и Евростат (демографска статистика и годишните данни от Наблюдението върху работната сила) за изследвания период.

Изследването включва два аспекта. Първият аспект е изучаване на дългосрочните тенденции на изменение на основни демографски параметри в избраните страни (брой на работната сила и скорост на демографско остаряване). Вторият аспект е фокусиран върху тенденциите на изменение на равнищата на икономическа активност по три демографски и социални признака (възраст, пол и образователно равнище). Получените резултати дават основания негативните промени в дългосрочните тенденции, наблюдавани през периода 2020-2021 г., да се разглеждат като индикация за наличието на различни по размер ефекти на пандемията върху предлагането на труд.

Ключови думи: възпроизводство на работната сила; фактори за изменение на предлагането на труд; ефекти от пандемията от КОВИД-19 върху предлагането на труд.

Студията да се цитира по следния начин:

Борисова-Маринова, К. (2023). Възможни ефекти на пандемията от КОВИД-19 върху възпроизводството на работната сила в България. *Население*, Том 41, кн. 1, 123-150, ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Кремена Борисова-Маринова, 2023

Студията е постъпила през февруари 2023

Приета за публикуване през март 2023

Публикувана онлайн през юни 2023

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

ECONOMIC DEMOGRAPHY

Nasselenie Review, Volume 41, Number 1, 2023, 123-150

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

POSSIBLE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON LABOUR FORCE REPRODUCTION IN BULGARIA

Kremena BORISSOVA-MARINOVA

Institute for Population and Human Studies

Department of Demography

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6, BULGARIA

kbmar@abv.bg

Abstract: *The present study represents an attempt to identify basic effects of COVID-19 pandemic on the long-term trends observed in the labour force reproduction in Bulgaria. The period of time of the study selected (2006-2021) starts with the year before the Bulgaria's accession into the EU. To receive a more objective assessment of the changes studied, an international comparison of the trends was made with four European countries: Greece, Hungary, the Czech Republic and Sweden. Statistical information published by the National Statistical Institute and Eurostat (vital statistics and annual data of Labour Force Survey) over the period analysed was used in the study. The study includes two aspects of analysis. The first aspect covers the examination of long-term trends of evolution of basic demographic parameters in the selected countries (labour force dimension and speed of the demographic ageing). The second aspect is focussed on the trends of evolution of economic activity levels by three demographic and social attributes (age, sex and level of education). The results obtained provide a basis to consider the negative changes in the long-term trends observed during the period 2020–2021 as an indication for the presence of COVID-19 pandemic's different sized effects on the labour supply.*

Keywords: labour force reproduction; determinants of labour offer changes; effects of COVID-19 pandemic on the labour supply.

This article can be cited as follows:

Borissova-Marinova, K. (2023). *Vazmozhni efekti ot pandemiyata ot COVID-19 varhu vazproizvodstvoto na rabotnata sila v Bulgaria*. [Possible Effects of COVID-19 Pandemic on Labour Force Reproduction in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 41, Number 1, 123-150. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian)

© Kremena Borissova-Marinova, 2023

Submitted – February 2023

Revised – March 2023

Published – June 2023

The author has read and approved the final manuscript.

Увод

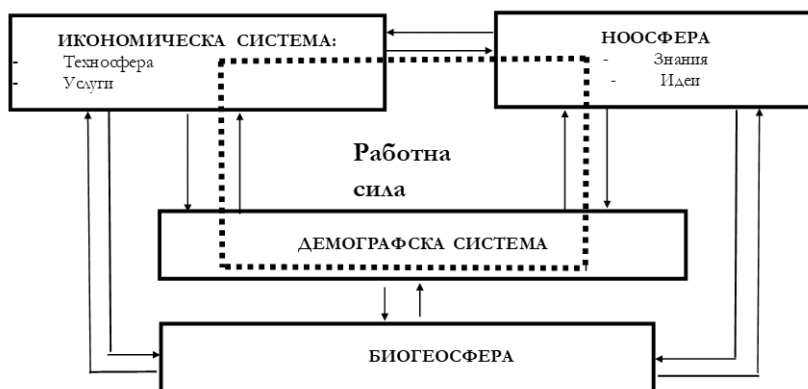
През последното десетилетие в България, която е неголяма страна със сравнително ограничени ресурси, нестихваща емиграция, много слаба имиграция, намаляващо и бързо остаряващо население, започна все по-силно да нараства значението на дългосрочните тенденции във възпроизводството на работната сила, и социално-икономическите последици от тях. В тази ситуация възникването и разгръщането на нови явления, каквото бе протичането на пандемията от КОВИД-19, би могло да утежни или изостри проблемите, свързани с предлагането на работна сила в страната. В случая е важно да се имат предвид и резултатите от демографските прогнози и проекции, които, без изключение, предвиждат продължаващо намаление на населението на страната¹. Следователно, социално-икономическото развитие на България през следващите десетилетия ще зависи до голяма степен от начина и степента на разрешаване на проблемите, свързани с развитието и ефективното използване на работната ѝ сила (Борисова-Маринова и кол., 2018; Borissova-Marinova, 2015; Naidenova, 2013: 16).

Възпроизводството на работната сила е сложен процес с множество изменения. Това се дължи, от една страна, на сложната природа на самото явление (работна сила), от друга – на въздействието на множество разнородни фактори върху неговото моментно състояние и развитие, а от трета страна – на различните видове зависимости между отделните фактори и явлението-резултат. Преди да се пристъпи към оценка на възможните ефекти от пандемията, е необходимо тя да се класифицира сред факторите, влияещи върху възпроизводството на работната сила, и да се изясни характерът на връзките ѝ със зависимото явление.

От гледна точка на общата теория на системите дейностите в обществото могат да се обособят в различни системи. Доколкото сред тях няма начална и крайна система, а всички те се вписват една в друга в йерархичен порядък, то обществото в цялост може да се разглежда като една свръхсистема. В научната литература се срещат различни гледища за класифицирането на елементите на обществото в подсистеми. Настоящото изследване се базира на модела на един от най-прецизно и детайлно разработените в българската икономическа литература модели на обществото като система според нас, който, при това, позволява да се изведе прецизно и адекватно мястото на възпроизводството на работната сила (фиг. 1).

Последователното прилагане в модела на принципите за определяне на елементите на системите, за типа на вътрешноприсъщите им специфични връзки и за характера на потоците на обмен между системите посредством техните изходи и входи създава възможност за следваща стъпка, насочена към решаване на разглеждания тук проблем. От една страна, в него населението (и работната сила, в това число) са представени като отделна система, равнопоставена на останалите, което подсказва необходимостта от интердисциплинарен подход

¹ Борисова-Маринова, Моралийска-Николова, 2019: 154-159; European Commission, 2018.

Фигура 1. Място на възпроизводството на работната сила сред основните системи от дейности в обществото

Източник: По Матеев, 1987: 5-69

Figure 1. Place of reproduction of labour force among the systems of activities in a society

Source: After Mateev, 1987: 15-69

към проблема за възпроизводство на работната сила. На второ място, моделът позволява много ясно и прецизно да се определи мястото на процеса на възпроизводство на работната сила. Наред с това, прилагането на единен, непротиворечив и последователен подход, както е системният подход, използван в този теоретичен модел, улеснява и работата по класификацията на факторите, влияещи върху възпроизводството на работната сила.

Мястото на възпроизводството на работната сила в модела е обозначено на фигурата с пунктиран правоъгълник, който обхваща части от три от системите на обществото. Той включва голяма част от демографската система (икономически активните лица във и извън трудоспособна възраст), части от икономическата система и ноосфера (изразяващи процесите на търсене на труд) и двата изхода от демографската система към тях (представящи процесите на предлагане на труд).

Измененията в основните характеристики на възпроизводството на работната сила са резултат от преплетеното влияние на множество фактори, действащи не само в течение на настоящия, но и през предходните периоди (фиг. 2). Като част от населението, работната сила е подвластна на закономерностите на демографското възпроизводство и се развива под въздействието на демографските процеси. В резултат на това става непрекъснато възобновяване на броя и структурите на работната сила под влияние на естествената смяна на поколенията. Режимът на смъртност и равнищата на заболяемост и инвалидизация сред населението се отразяват пряко върху размера на част от потоците, излизащи от икономическа активност. Режимът на външна миграция има определящо значение за броя на лицата в трудоспособна възраст, размера на работната сила и някои основни нейни структури, особено в съвременните условия на свободно движение на хора и работници в ЕС. Режимът на раждаемост детерминира до голяма степен бъдещия размер на работната сила, но той оказва влияние и